

нещасливий – у дітей мало шансів для розвитку соціального інтересу. До прикладу, якщо чоловік відкрито критикує свою дружину, діти втрачають повагу до них обох. Якщо між подружжям є розлади, діти починають «грати» з одним із батьків проти іншого. Проте, в кінцевому підсумку, програють саме діти [5, с. 169–178], [2, с. 322–360].

Отож, як бачимо, погляди на сім'ю, її психологічний супровід змінювались протягом багатьох років, щоразу поглиблюючи розуміння науковцями їх сутності, розкриваючи нові сторони досліджуваної реальності. Здавалось би, для чого заглиблюватися у минуле, вивчати, як жили наші предки, – адже ми інші. Але, виявляється моделі соціальної поведінки передаються між поколіннями: батьки відтворюють поведінку своїх батьків, а діти також наслідують їхню поведінку і т.д. Проте картина наукового пізнання феномену сім'ї не була б повною без окремого детального розгляду здобутків вітчизняної української науки.

Література

1. Життєві кризи особистості: Науково-методичний посібник: У 2 т. / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін.. – К.: ІЗМН, 1998. – Ч. 2. – 568 с.
2. Таланов В. Л., Малнина –Пых И. Г. Справочник практического психолога. – СПб.: М.: ЭКСМО, 2004. – 928 с.
3. Фрейд А. Теория и практика детского психоанализа / Пер. с англ. и нем. / М.: ООО «Апрель Пресс», ЗАО «Изд во ЭКСМО Пресс», 1999. – 384 с.
4. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений. – М.: Просвещение, 1989. – 448 с.
5. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер, 2001. 608 с.

Яблонський А.І.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЕКСПЕРТИЗА ОСВІТИ ЯК ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА

У психолого-педагогічній науковій літературі замало праць, присвячених вирішенню проблеми експертизи (О. Анісімов, С. Братченко, В. Панок, В. Слободчиков, В. Леві, Ю. Швалб), в яких зосереджено увагу на дослідженні прикладних аспектів експертної діяльності в сфері освіти, оминаючи її теоретичні засади. У науці також спостерігається розмаїття визначень поняття

експертиза, неоднозначність трактувань різними авторами її сутнісних характеристик (О. Анісімов, С. Братченко, Г. Мкртчян, В. Панок, Е. Позаченюк, В. Слободчиков, С. Татарченкова, В. Леві, А. Тубельський, Ю. Швалб, М. Чеп). Таке розходження розуміння науковцями поняття експертизи підкреслює розмаїття підходів до її змісту, функцій і місця у системі освіти.

Аналіз наукових підходів до трактування поняття експертиза, дає підстави стверджувати, що зазвичай при його визначенні увага акцентується на дослідницьку функцію експертизи, а відтак вона трактується як дослідження конкретного питання та його вирішення за допомогою відповідних спеціалістів. Зокрема, експертизу розуміють як «дослідження і вирішення за допомогою компетентних фахівців якого-небудь питання, що потребує спеціальних знань» [6, с. 325]; «як обстеження, перевірку, дослідження чого-небудь експертами, і висновок їх про що-небудь» [1, с. 1531].

Для більш глибокого розуміння проблеми проаналізуємо бачення експертизи дослідниками, які акцентують увагу на оціночній складовій експертизи, і розкриваючи поняття через таку складову, підкреслюють цим важливість і значущість цієї функції. Саме таке трактування знаходимо у тлумачному словнику сучасної української мови: експертиза – розгляд, дослідження якої-небудь справи спеціалістом у цій галузі (експертом) або групою відповідальних спеціалістів з метою дати правильну оцінку ситуації, явищу [7, с. 122].

Незважаючи на різні підходи, в розумінні та визначенні експертизи спільним є те, що в її основі лежить процес оцінки будь-чого з точки зору людини, її потреб та інтересів, її діяльності й насамкінець – її життя. Відтак, усі провідні фахівці – філософи, соціологи, психологи, педагоги, економісти обговорюють тему експертизи як гуманітарну проблему.

Звернення до виявлення причин необхідності проведення експертизи в ході започаткованого дослідження було обумовлене тим, що потреба в ній виникає у випадках, коли прогнозування поведінки будь-якої соціальної системи в майбутньому на основі загальновідомих законів неможливе; якщо проведення експериментальної перевірки спроектованого перебігу процесу є неможливим в силу певних суб'єктивних та об'єктивних причин; якщо наявні виявлені або приховані фактори, які не піддаються об'єктивному контролю та виміру; якщо наявні багатоваріантні шляхи вирішення проблеми; якщо існує ситуація наявності недостатньої кількості інформації для прийняття рішення.

Отже, усі різноманітні підходи до трактування поняття експертиза дозволяють виокремити те спільне, що їх об'єднує та дозволяє розглядати як взаємодоповнювальні складові поняття: обов'язкове отримання якомога повнішої інформації про об'єкт чи явище; її вивчення і аналіз; оцінка; формулювання пропозицій щодо можливих шляхів подальшого функціонування, розвитку досліджуваного об'єкта чи явища у формі мотивованого висновку за умови наявності спеціальних знань у залученого

експерта (фахівця). Варто зауважити, що стосовно отриманої експертом інформації в зарубіжній науці існує декілька точок зору що стосується взаємодії інформації і експерта в умовах експертизи. Прихильники однієї з них вважають, що отримувана експертом інформація є неповною, фрагментарною стосовно до усього процесу, отже, вибрана її частина, а також результати її аналізу проявляються не одночасно і мають тенденцію до розвитку і еволюції. Науковці, які є прихильниками іншої позиції, вважають, що інформація, яка отримується експертом у процесі дослідження, носить для нього нейтральний характер, що й визначає незалежність його дослідницької позиції та об'єктивність експертних висновків [3, с. 91].

Як відомо, науці властиві емпіричний та теоретичний рівні пізнання та організації досліджень. Результатом емпіричних досліджень, проведених експериментальним шляхом, є конкретні факти, які констатують істотні кількісні та якісні ознаки й властивості досліджуваних об'єктів і стають носіями елементарного знання. Відносна сталість емпіричних характеристик і зв'язків між ними у досліджуваних об'єктах багаторазово реєструються в експерименті і виражаються за допомогою емпіричних правил і законів. Останні можуть мати ймовірнісний характер. На емпіричному рівні встановлюються нові факти, на основі узагальнення яких формулюються емпіричні закономірності [2, с. 80-81]. Емпіричне дослідження спрямовується безпосередньо на об'єкт і керується результатами спостереження та експерименту. Експертна діяльність також передбачає спостереження за ходом та процесом (об'єктом, предметом, діяльністю), а за певних умов і ситуацій потребує моделювання експериментального дослідження. Отже, експертизу, як наукове дослідження, характеризують об'єктивність, доказовість і точність.

Формування теоретичного рівня дослідження обумовлює суттєві якісні особливості в емпіричному рівні досліджень, оскільки для теорії властиві об'єднання і узагальнення фактів шляхом виділення в них найбільш істотного, загального, цілеспрямованого впливу на постановку та хід подальших досліджень. Теоретичний рівень наукового знання, таким чином, ґрунтується на ідеальному відбитку емпіричного матеріалу у вигляді визначених законів або теорій, а також дозволяє передбачити події та факти майбутнього. Теоретична експертиза (як і теоретичне дослідження) спрямована на усебічне пізнання об'єктивної реальності в її істотних зв'язках та закономірностях і пов'язана з удосконаленням і розвитком понятійного апарату. Теоретична експертиза пов'язана з формулюванням суджень та умовисновків, які дозволяють експерту виокремити й обґрунтувати зв'язки та закономірності досліджуваних процесів, явищ, предметів та об'єктів соціальної дійсності. При цьому однією з найважливіших задач експертизи у сфері освіти є передбачення варіантів розвитку в майбутньому освітньої практики.

Зважаючи на те, що експертиза дозволяє досліджувати, оцінювати передбачувані або реалізовані зміни в соціальних системах, експертна

діяльність фахівця, який її здійснює, є інтегрованою, багатовекторною і розглядається як процес вироблення нового знання як один з видів пізнавальної діяльності. Таким чином, експертна діяльність має усі характерні ознаки наукового дослідження – об’єктивність, відтворюваність, доказовість, точність, а також передбачає два взаємопов’язаних рівні (емпіричний і теоретичний), на яких воно здійснюється.

Отже, теоретичний та емпіричний види дослідження в процесі експертизи є взаємопов’язаними та взаємодоповнюваними у цілісній структурі наукового пізнання. Експертиза в освіті (емпіричне дослідження), передбачає осмислення соціальної дійсності з метою виявлення нових фактів в освітній практиці, стимулювання розвитку теоретичних досліджень, у результаті вирішення завдань яких здійснюється розробка теоретичних основ, що дозволяють пояснити фактологічні дані. З іншого боку, теоретичні дослідження в галузі експертизи освіти забезпечують розвиток та конкретизацію теоретичного змісту освітньої практики, відкривають нові перспективи щодо передбачення інноваційних змін в освітній практиці та пояснення причини необхідності їх запровадження, становлять основу для розгортання емпіричних досліджень. Отже, порівняння дослідницької та експертної діяльності дозволяє дійти висновку, що остання є специфічним видом дослідницької практико-орієнтованої діяльності, що дозволяє виявити одиничне індивідуальне в суспільноісторичній дійсності, розпізнати діючі закономірності встановити мету та норми її подальшого розвитку за допомогою аналізу та абстрагування. До такого розуміння доходить Т. Сидорина, яка дослідницьку діяльність експерта формулює за рівнем як емпіричну, за спрямованістю – як прикладну, за результатом – як дослідницьку розробку [5, с. 123].

За своєю сутністю експертна діяльність становить сукупність внутрішньої (експертний аналіз є мислинським видом пізнавальної діяльності) та зовнішньої (оціночна контрольна діяльність є зовнішньою діяльністю, яка формується за рахунок зовнішніх дій із зовнішніми об’єктами) діяльностей. При цьому брали до уваги положення С. Рубінштейна, згідно з яким «неможна зводити дії людини до однієї лише зовнішньої виконавської частини або вилучити із зовнішньої практичної діяльності людини її психічні компоненти і винести внутрішні психічні процеси за межі зовнішньої діяльності» [4, с. 265]. За такого розуміння у експертній діяльності важко визначити, де розпочинається аналіз, а де закінчується контроль як елементи мислинського пізнання об’єктивної реальності, оскільки вони доповнюють одне одного. Гуманітарно-психологічна експертиза в умовах сьогодення потребує теоретичного та методологічного осмислення, що і становить перспективу подальших наукових розвідок.

Література

1. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – Т. 4. – М.: Издательская группа «Прогресс» «Универс», 1994. – 1620 с.
2. Ковальчук В.В. Основы наукових досліджень. Навчальний посібник / В.В. Ковальчук. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 240 с.
3. Леонтьев Д.А. Комплексная гуманитарная экспертиза: методология и смысл / Д.А. Леонтьев, Г.В. Иванченко. – М.: Смысл, 2008. – 135 с.
4. Рубинштейн С.А. Принципы и пути развития психологии / С.А. Рубинштейн. – М., 1959. – 365 с.
5. Сидорина Т. В. Теоретические основы экспертирования образовательных систем / Т. В. Сидорина // Дисс.... докт. пед. наук. – Новосибирск, 2001. – 332с.
6. Словарь иностранных слов. – 14-е изд., испр. – М.: «Русский язык», 1987. – 608 с.
7. Тлумачний словник сучасної української мови: фахова лексика: Близько 20000 слів/ За заг. ред. проф. В.С.Калашника. – Х.: ФОП Співак Т.К., 2009. – 464 с.